

«Я й досі людина без громадянства»
(Інтерв'ю В.Савченко з Володимиром Стрельниковим)

Про Володимира Стрельникова я чула та знала вже досить давно – він є однією з найвідоміших постатей Одеського андеграунду. У сімдесяті роки – емігрував за кордон і відтоді живе у Німеччині, в Мюнхені, але мені нерідко доводилось спостерігати його особисто та його роботи на художніх виставках в музеях і галереях Одеси. Тоді, наприкінці дев'яностих – на початку двохтисячних років, коли я вперше побачила його на власні очі, на ньому відразу відчувалась певна печатка західного життя.

Художника, який активно займався неофіційним мистецтвом, ініціатора квартирних виставок в Одесі, організатора й учасника багатьох подібних акцій в Москві, Ленінграді, працівники КДБ буквально виштовхнули з країни ще в далекому сімдесять восьмому. Його таврували як «зрадника Вітчизни» і на багато років відрізали можливість бачити рідні обличчя й землю.

Ця людина напрочуд органічно поєднує у собі два протилежні начала, можливо, тому що вони проявилися в ньому дуже давно, ймовірно, з самого початку становлення особистості. Ще в Одесі він був у своїх людських якостях безперечно «своїм» і водночас «чужим». Про це йдеться в інтерв'ю, що мистець, який сьогодні практично взагалі не переймається будь-якими проявами публічності, люб'язно погодився дати для «Музейного провулка».

Отже, моє перше враження від майстра, який вийшов мені назустріч – шляхетний аристократ, тонкий, вишуканий, інтелігентний. Його благородна простота і скромність робили бесіду легкою і вільною, ніби я спілкувалась із давнім близьким другом.

Під час розмови В.Стрельников показував власні твори – сучасні та ранішні, одеські та з еміграції, малярські та графічні – ті, що зараз зберігаються у його сестри Ірини Стрельникової, чимало з них розвішано на стінах двокімнатної хрущовки, до речі, точнісінько такої (лиш поверхом нижче), у якій до від'їзду жив майстер.

* * *

В.Стрельников (*коментуючи абстрактну роботу мінімалістичного татунку*): 2002 рік, це я робив впродовж дуже тривалого часу. Я ж там в еміграції, маю досить вільного часу для роботи... І ще, я отримаю велику насолоду від самого творчого процесу, тому працюю довго. Хрущик (Валентин Хрущ) дуже швидко робив, а я дуже довго. Мені нема куди поспішати, і, до того ж, мені приносить задоволення перемазувати, перемазувати... Шар за шаром, шар за шарм... Тут дуже багато праці: з рельєфом...

Це одна з декількох робіт, які я продав там, у Мюнхені...

Я не був занадто успішним у продажі робіт такого ґатунку, великий попит мали акварелі – фігуративні, серії, під назвою «Прогулянки».

В.Савченко: Там – це в еміграції?

В.Стрельников: Так, у Канаді, Америці, Франції, у Лондоні...

В.Савченко: Коли саме почалася Ваша еміграція?

В.Стрельников: У сімдесять восьмому, в травні.

В.Савченко: На мою думку, Ваші роботи можна охарактеризувати як інтелігібельні, такі, що осягаються розумом, – в тому сенсі, що для свого сприйняття вони потребують від людини високої культури, інтелектуальної культури зокрема. Думаю, що їх розуміє не так багато людей. А що завдає Ваш внутрішній рух? Чому, наприклад, Вам цікаво працювати протягом тривалого часу?

В. Стрельников: Цікавим є самий процес. Весь час перебувати у контакті із полотном, накладати фарбу, шукати ритм...

Ось, наприклад, це полотно, що є наклеєне на дощечки... Тепер я розпочав його переробляти. Я часто-густо повертаюсь до попередніх робіт і починаю працювати олією знову, шукаючи співвідношення кольору, форми, їхній зв'язок із поверхнею.

Я, напевно, не дійшов до тих можливостей, до яких прийшли сьогодні чимало художників на Заході. Власне самі вони вже нічого руками не роблять, в них є для цього асистенти, різні робітники, а їхні тільки ідеї. Таких тепер все більше й більше. То Ви знаєте – англієць Херст (Демієн Херст) або американець Кун (Джеймс Кун). В них фабрики, вони глобальні. У Херста була навіть виставка у Києві, у Пінчука. Там, на Заході, він вже трохи набрид. Його запросили в Україну, він погодився. А я, безперечно, консервативний художник. Працюю за старими способами. Роблю сам, сам вожу, сам продаю...

В Германії на загал дуже люблять німецьких експресіоністів – Кирхнер, Еміль Нольде та більш сучасних – Базеліц (Георг Базеліц), Люперц (Маркус Люперц). Базеліц, наприклад, взагалі, малює догори ногами. Тому для чималої кількості німців те, що я роблю є дуже нудним. Вони звикли до динамізму.

В.Савченко: Мені здається, що з рафінованим духом німецької думки, славетного філософського мислення дуже корелює абстракціонізм?

В. Стрельников: Ні, я ж кажу, що у малярстві німців здебільшого зустрічається експресіонізм... Якщо тільки брати Баухауз, напевно. Так, серед тих, хто вийшов з Баухаузу я знаходжу близьких мені художників. Ще швейцарські конкретисти –Макс Білл, Пауль Лозе. Конкретисти працюють із замальованими геометричними формами. Ще Фрутунг, менш відомий мюнхенський мистець, він вже помер.

Поза це я часто малюю «Прогулянки», на них я відпочиваю від олії. Ці роботи робляться дуже швидко – папір, туш, перо або акварель. Такі роботи я доволі продавав у Монреалі, Торонто, Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії... Там, де багато українців. Це було на початку вісімдесятих...

(Розгортає сторінки каталогу «Contemporary Art From The Ukraine. An Exhibition of Painting-Drawings-Sculpture. Munich-London-New York-Paris. 1979»). Коли я поїхав, то привіз із собою слайди і організував цей каталог із Ігорем Зубенком. Він існує за номерами. В цілому, випустили, на мою думку, 900 примірників.

В.Савченко: Так, я знаю, що це раритет. Багато про нього чула, але бачу вперше.

В.Стрельников: Тут вступну статтю написала Мирослава Мудрак, американська дослідниця українського авангарду...

У каталозі було представлено роботи українського андеграунду шістдесятих-сімдесятих років. Це Феодосій Гуменюк, він зараз живе в Києві, Володя Макаренко – у Парижі. Це Сазонов (Віталій Сазонов). Я першим емігрував. Далі у Відні зустрів Макаренка і Сазонова, після цього Віталій перебував у Римі. Пізніше моя теперішня дружина перевезла його нелегально з Риму в Мюнхен, мій приятель дав паспорт. Через два кордони. Він жив у Мюнхені. На жаль, він помер, десь у вісімдесят шостому році.

В.Савченко: А коли розпочалися експозиції художників українського андеграунду у Радянському Союзі?

В.Стрельников: Однією з перших була виставка на квартирі Сичових у Москві. Там були західні кореспонденти, отже, наші імена потрапили на радіо – «Голос Америки», «Свобода»...Зрозуміло, прийшло КДБ, і відчувався дуже сильний тиск...

Далі ми організували другу експозицію в цій самій квартирі, але вже з більшою кількістю учасників. Тут було малярство Люди Яструб, Віктора Маринюка. Вони самі, щоправда, не приїхали, але дали роботи. Деяких КДБ перехопило і не дозволило їм їхати. Я хотів, щоб українці брали участь якомога більше. (Перегортає сторінки каталогу, коментує світлини і репродукції творів.) Ануфрієв (Олександр Ануфрієв) на виставці, Іван Марчук, нині дуже відомий...

Цю мою роботу Ви бачили зараз на виставці (в галереї А.Димчука «NT-Art»).... Це у мене купили ще в Москві, до еміграції. Я тоді там непогано продавав... Моя перша

квартирна виставка була у Алли Шевчук, у провулку Чайковського, у шістдесят шостому році. Там я вперше в Одесі продав кілька своїх робіт. На початку сімдесятих організував експозиції на квартирах у Асрієва (*Володимир Асрієв, відомий колекціонер, лондонський галерист, збирач мистецтва нонконформістів*), Суслова, Злотіна. Асрієв... Ви знаєте його?

В.Савченко: Так, напевно.

В.Стрельников: Він тоді, за моєю порадою, почав займатися квартирними виставками... А втім, це відбувалось під контролем КДБ...

В.Савченко: Звідки виник такий мотив – прогулянки? Дуже сталий для Вас.

В.Стрельников: Прогулянки – тому що це ж Одеса, в Одесі. Усе тут сприяє прогулянкам – природа, погода, море... Ці роботи мали великий попит. Але я помітив, що навіть такими роботами (*абстрактні полотна на дошках*) у мене останнього часу почали цікавитися покупці з Одеси, Києва, Львова. Тобто є люди, які хочуть мати саме це.

В.Савченко: Розкажіть, будь ласка, про свої відносини з Одесою, з Вашими друзями, бо, Ви, за моїм спостереженням, регулярно буваєте тут.

В.Стрельников: Я не приїздив в Одесу останні три роки. У мене було дві операції, перебування у клініках ...

А раніше я запрошував художників до себе на цілий місяць або на два. І Маринюк був два рази, і Цюпко приїздив із Світланою (*Юсім*), і Савченко, і Стовбур... Я хотів, щоб вони побачили... З деякими й у Францію їздили. Тепер я вже нікого не запрошую. Раніше у мене була власна квартира близько від центра, власне авто. В цілому, поки я подорожував по світу – за океан, Європою – і продавав, ми доволі непогано жили. Але далі, коли почалися поїздки сюди (12 років я не міг приїхати), не дуже великі гроші, що залишались, пішли на це, бо тут мій син, і сестра, друзі, колеги. В цей час на заході стало набагато складніше продавати, в тому числі через велику кількість художників зі Східної Європи, Росії, України, що підсилили конкуренцію на артринку. Власним авто я сюди добирався понад 30 раз: з Мюнхена в Одесу – далека дорога.

В. Савченко: Ви самі були за кермом?

В. Стрельников: Звісно. І з моєю жінкою. Взагалі, я залишився в Мюнхені через Миру, Мирославу. Вона там народилась після війни від українських батьків – галичан. Отже, я з Мирою давно розмовляю українською мовою, всі ці роки.

В. Савченко: То як же Ви опинилися саме у Мюнхені?

В. Стрельников: Коли я потрапив на захід, я жодної думки не мав, куди мені слід їхати, і, попав спочатку до Відня, вже думав там і залишитися. Я лише не хотів бути у Парижі, бо там занадто багато росіян. А я, коли у сімдесятих часто-густо бував у Москві, то мав багато знайомих з різних кіл, серед яких були й російські націоналісти, космополіти та інші національні групи – кавказці, прибалти, українці. І в Одесі у мене було чимало друзів-євреїв. Тобто, взагалі, Москва мене спровокувала визначитися українцем. Тому що там зовсім інший клімат, інша ментальність. Я зі своєю російською мовою, з прізвищем – Стрельников – міг би бути росіянином. А втім у мене не вийшло. Я відчув себе чужим, і тоді, на початку 70-х, мені спало на думку, що Україна – то є досить велика держава, і територію має значну у порівнянні з європейськими країнами. Достатньо велика для того, щоб розвиватися самостійно ... І взагалі, у мене тоді було враження, ніби я живу у божевільні. Все оце – комунізм, члени політбюро... Я дуже рано став відщепенцем, тобто чужим. Багато хто мені казав: «Ти не є нашою людиною». Навіть деякі мої приятелі... Одного разу я говорив щось проти Леніна, так Юра Коваленко на мене майже не заревів: «Леніна не чіпай!» Ну, я, безумовно, намагався доволі обережно висловлюватися, бо тоді це було небезпечно.

Отже, я був у Відні, і раптом прийшло запрошення від Українського Вільного Університету з Мюнхену, від pana Богдана Кордюка, заступника ректора, а ректором був тоді професор Янів. Мені запропонували зробити експозицію. Тоді я приїхав і

познайомився з Мирославою Пашник, моєю майбутньою дружиною. Але залишитись там не міг, оскільки в мене був такий паршивенький паспорт для чужих.

На той час я був розлучений зі своєю першою дружиною, ще в Одесі. Звісно, КДБ мене виштовхнуло тоді. Я міг би залишитися, але тоді треба було б піти на змову з цією організацією. Я розумів, що ані дружину, ані сина я би не зміг забрати з собою. Куди? Тут і квартира залишалась, саме тут, в цьому домі... Дуже шкода було кидати сина – хлопчиську було дев'ять років, я з ним до того чимало займався. Це було для мене травмою.

Але, коротко кажучи, коли я познайомився з Мирою, я захотів повернутися з Відня до Мюнхену. Тоді я вже розвідав, як діяти, і нелегально, без дозволу, перейшов кордон – Мира мене перетягнула, через австрійський кордон. Це був такий час... і з Ізраїлю, через Рим... багато було таких переходів...

Тобто я й досі є людиною без громадянства. Коли Радянський Союз розвалився, і Україна стала окремою державою, у мене було велике бажання отримати українське громадянство. Та моя, як виявилось, романтична ідея розбилася о невідступні мури бюрократичної машини. Я робив чимало спроб, заповнював анкети. Консул дуже хотів мені допомогти, кажучи: «Ви є перший, хто тут прагне стати громадянином України». А втім, з цього нічого не вийшло. Зараз я цим перестав займатись.

В. Савченко: Та, на щастя, всупереч усім цим перешкодам, Ви є тут, Вас знають, шанують і люблять Вашу творчість, колекціонують Ваші твори.

В. Стрельников: Так, зараз, наприклад, у Анатолія Димчука зібралось досить багато моїх і ранішніх, і пізніх робіт. Є й в інших колекціонерів. Приємно, що тепер тут з'являються люди, які до цього не байдужі, яким це потрібно.

В. Савченко: Дякую за таку насичену бесіду. Хоча, звісно, хотілося б ще стільки почути з Ваших уст...

В. Стрельников: Тоді до нової зустрічі!

В дужках наводяться примітки автора публікації.